

Hur vet vi vad vi vet? – Om källkritik och genus

Hur kan vi veta vad som hände för flera hundra år sedan? Alltid när man talar om historiska händelser är det viktigt att vara källkritisk. Hur vet vi vad vi vet? Är vi säkra på att det är det som är sanningen? Vem är det som har skrivit historien? Vad hade den personen för agenda? När det kommer till häxprocesserna finns det en stor del källmaterial i de rättegångsprotokoll som fördes under häxrättegångarna. Dessa är en ovärderlig källa till historien, och de finns på många håll i Europa, även om de också på många håll har försvunnit eller blivit förstörda under de århundraden som gått.

Men även rättegångsprotokoll är inte en helt tillförlitlig källa. Ofta var den som skrev ner det som sades en juridiskt utbildad person, som allra troligast inte hade samma språkbruk som varken de som höll i rättegångarna eller de anklagade. Inte heller är det troligt att allt som sades hann skrivas ned, och framför allt inte om någon pratade i mun på någon annan. Protokollen är därför till viss del retuscherade redan från början, och vi kan omöjligt veta i vilken utsträckning.

När det gäller häxprocesserna i Torsåkers socken finns det en ovanligt detaljerad nedteckning av minnen från de som var vid liv och iakttog händelserna. Denna nedteckning är skriven av Jöns Hornaeus, vilket är barnbarnet till Laurentius Hornaeus, som var en av de mest, om inte den mest, pådrivande prästerna för häxprocesserna i trakten.

En viktig aspekt är också att under en väldigt lång tid skrevs historien uteslutande av män. Det var män som hade alla viktiga maktpositioner i samhället, det var män som skrev ned historien, och det var män som tolkade historien. Vad vi vet om gångna tider har färgats av ett exkluderade perspektiv. Därför är det viktigt att vi idag försöker se på historien med olika glasögon, och från olika perspektiv.

Termen ”tolkningsföreträdare” betyder att en person eller grupp har förtur på tolkningen av någonting. Det är en term som ofta förekommer i samband med berättelserna och historieskrivningen kring häxprocesserna. Detta bland annat på grund av det snäva perspektivet som har bidragit till historieskrivningen, men också i samband med att många har en personlig relation till berättelserna då de själva är ättlingar till de som blev anklagade för häxor, eller de som anklagade eller dömde. I dess fall kan det vara viktigt att vara kritisk mot både sig själv och

mot den information man tar emot. På så sätt är vi öppna mot att historien bär olika berättelser ur olika perspektiv, och att det kan finnas mer än en sanning. Varför tror jag det gick till som jag tror? Varför säger hen något annat? Vad säger nedteckningarna? Och varför då?

På många håll ville man efter häxprocessernas slut, och när man erkände från kyrkans håll att Satan inte hade orsakat en stor mängd häxor i bygderna, utan snarare att Satan hade orsakat en hysteri som ledde till många oskyldigas död, ville människorna glömma de hemska händelser man varit med om. Och som man varit med att jaga upp till. Berättelserna om vad som hade hänt glömdes således bort och det var inte förrän i modern tid som historien återigen uppmärksammades och ett stort antal forskare, författare och historieintresserade började gräva i arkiven och försöka ta reda på mer om vad som hade hänt. Många släktforskare har också tagit reda på omständigheter och händelserna kring just deras släkting eller släktingars öden. Tack vare detta är det många händelser som vi tror att vi vet hände. Men mycket sällan kan vi vara helt säkra. Därför ska vi alltid vara kritiska till våra källor.